AMNESTY INTERNATIONAL LONGREAD

Eén maand lockdown – voorlopige balans voor de mensenrechten in België

Na ruim een maand 'lockdown light' maakt Amnesty International een tussentijdse balans op van de mensenrechtenimpact van de aanpak van de COVID-19-pandemie in België. Hoewel er positieve zaken te vermelden zijn, wijst de organisatie op belangrijke bezorgdheden die mee moeten genomen worden in de verdere aanpak van de crisis.

"De coronacrisis heeft een impact op een breed spectrum van rechten zoals het recht op gezondheid, bewegingsvrijheid en privacy. We merken dat de overheid bij de aanpak van COVID-19 wel aandacht heeft voor mensenrechten, maar er is ruimte voor verbetering", zegt Wies De Graeve, directeur van Amnesty International Vlaanderen.

Kwetsbare groepen

Amnesty International ziet als rode draad dat kwetsbare mensen harder worden getroffen. Ondanks maatregelen van de overheid en ontelbare blijken van solidariteit onder burgers en maatschappelijk middenveld, bestendigt de crisis bestaande ongelijkheden.

Mensen die voordien in een maatschappelijk, juridisch, medisch of fysiek kwetsbare positie zaten, krijgen ook nu de zwaarste klappen.

Mensenrechten vereisen dat wanneer het leven, de gezondheid of de inkomsten van bepaalde personen op een bijzondere manier bedreigd worden door dit virus, dat de Staat daartegen specifieke en doelgerichte maatregelen moet nemen. Zo'n maatregelen omvatten waar nodig financiële hulp, voordelen in natura of gepaste toegang tot bijstand, zorg of andere hulp.

"Het is de taak van de overheid om de impact van de crisis op mensen te minimaliseren. De Belgische overheden kunnen daarbij steunen op een erg doortastend middenveld, maar voor sommige groepen moet er een serieuze tand bijgestoken worden," aldus De Graeve. "'Laat

niemand achter!' is niet enkel een mooie slogan: het is ook de opdracht waarover overheden verantwoording zullen moeten afleggen na afloop van de crisis."

De organisatie wijst op een aantal goede en een aantal zorgwekkende voorbeelden:

Impact op inkomens en gezondheid van kwetsbare groepen

Amnesty International is voorstander van beslissingen die uithuiszettingen verbieden - eerst in Brussel en vervolgens in de andere gewesten. Het verbod op uithuiszettingen moet verlengd worden tot een redelijke termijn na het eindigen van de maatregelen. Deze schorsing moet van toepassing zijn op elke vorm van huisvesting, ongeacht de situatie van de bewoner. Ook het betalingsuitstel voor hypothecaire leningen en andere financiële en fiscale maatregelen, ook voor huurders, kunnen tijdelijk soelaas bieden voor mensen die hun inkomsten zagen wegvallen.

Het is belangrijk het effect van dit soort maatregelen nauw in de gaten te houden en te verfijnen of uit te breiden waar nodig.

Taskforce kwetsbare groepen

Amnesty International is tevreden met de recente oprichting van een 'taskforce kwetsbare groepen' die op een structurele manier zal nagaan met welke problemen kwetsbare groepen op dit moment geconfronteerd worden en die zal zoeken naar oplossingen daarvoor.

De organisatie hoopt dat doortastende maatregelen zullen genomen worden voor onder meer mensen in armoede, dak- en thuislozen, mensen op de vlucht en mensen zonder papieren, in overleg met de actoren op het terrein en het middenveld. Ook mensen die in de informele sector werken, onder meer sekswerkers, mogen zeker niet uit het oog verloren worden.

Asielzoekers en mensen zonder papieren

Sinds de start van de quarantainemaatregelen riepen middenveldorganisaties meermaals op om te garanderen dat het recht om asiel aan te vragen gerespecteerd wordt en dat iedereen, ook asielzoekers, migranten en mensen zonder papieren, toegang krijgt tot onderdak, voedsel, water en gezondheidszorg.

De sluiting van het aanmeldcentrum van de Dienst Vreemdelingenzaken op 17 maart was volgens diezelfde organisaties een fout signaal. De mogelijkheid om internationale bescherming aan te vragen moet gewaarborgd worden voor iedereen die op de vlucht is voor oorlog, geweld of vervolging, en asielzoekers moeten toegang krijgen tot het opvangnet. Sinds de opening van digitale asielregistratie werken de organisaties zo goed als het gaat mee om digitale aanmeldingen te faciliteren, maar ze signaleren dat er nood is aan betere begeleiding en omkadering.

In collectieve opvangcentra moeten voldoende maatregelen genomen worden om bewoners en personeel te beschermen tegen COVID-19, en toegang te geven tot de nodige preventieve en curatieve medische zorg en informatie. Maatregelen die de bewegingsvrijheid inperken moeten wettelijk, noodzakelijk en proportioneel zijn, en mogen niet discriminerend zijn.

"We zagen ook zorgwekkende berichten over de levensomstandigheden in gesloten centra voor vreemdelingen. In deze context is de opschorting van het extern toezicht

problematisch." Amnesty volgt de principes van het Comité voor de preventie van foltering over de behandeling van mensen die van hun vrijheid beroofd zijn tijdens de COVID-19-pandemie. Die principes stellen onder meer dat extern toezicht een essentiële bescherming is tegen mishandeling en daarom moet zo'n toezicht prioritair terug mogelijk gemaakt moet worden.

Bovendien is tijdens een wereldwijde gezondheidscrisis als COVID-19 migratiedetentie over het algemeen niet gerechtvaardigd. Wanneer het recht op gezondheid van de gedetineerden niet gewaarborgd kan worden, of wanneer verwijdering van het grondgebied niet binnen een korte tijd uitgevoerd kan worden, moeten mensen vrijgelaten worden en moeten de autoriteiten hen zonder discriminatie toegang geven tot essentiële diensten, met inbegrip van onderdak en gezondheidzorg. Enkele honderden mensen werden reeds vrijgelaten uit de gesloten centra.

Gevangenissen en detentiecentra

Ook over andere plekken van detentie, zoals de gevangenissen, is Amnesty International bezorgd. De organisatie wees al vaker op de ontoereikende omstandigheden in Belgische gevangenissen en detentiecentra en is beducht voor de bijkomende impact van de COVID-19 pandemie.

De regering nam terecht maatregelen om het risico op snelle verspreiding van het virus in te perken, onder meer door de populatie te verkleinen. Maar ook bezoek en andere rechten van gedetineerden werden opgeschort of ingeperkt. Net als buiten de gevangenis, moeten inperkingen op de rechten van gedetineerden noodzakelijk, proportioneel en tijdelijk zijn.

Amnesty International ontvangt zorgwekkende getuigenissen waar gevangenen gewag maken van onvoldoende persoonlijk beschermingsmateriaal, zoals zeep, om de hygiënische voorschriften na te leven. Ook de Centrale Toezichtsraad luidde de alarmbel en vroeg onder meer initiatieven te nemen om onder andere extra middelen te voorzien voor zaken zoals videoconferenties, gratis toegang tot telefoon, voldoende hygiënische middelen en regelmatige toegang tot stromend water.

Het sterk afgezwakte contact tussen gevangenen en gedetineerden en de buitenwereld moet consequent opgevangen worden door alternatieven en extern toezicht is ook hier van fundamenteel belang. De beslissing van de Centrale Toezichtsraad om bezoeken van de Commissies van Toezicht tijdelijk op te schorten is te begrijpen vanuit het principe van 'first do no harm', maar monitoring - met inbegrip van bezoeken - is en blijft een essentiële bescherming tegen mishandeling en moet zo snel als mogelijk hersteld worden. Toegang tot advocaten en tot medische hulp of andere noodzakelijke zorg, mag onder geen beding worden geweigerd.

Slachtoffers van huiselijk geweld

Amnesty International verwelkomt de inspanningen om slachtoffers van huiselijk geweld te beschermen, maar waarschuwt tezelfdertijd: "Het zal zaak zijn om een-en-ander te verduurzamen na het ergste van de crisis. Want sommige van de maatregelen die nu worden genomen – zoals het gevoelig uitbreiden van de noodopvang – waren nodig door een bestaand structureel tekort."

Amnesty International herinnert ook aan haar campagne tegen seksueel geweld. Uit een peiling in opdracht van Amnesty International bleek dat meer dan 1/5 van de ondervraagde mensen aangaf ooit gedwongen te zijn tot seks binnen een relatie. De organisatie vreest dat de 'lockdown light' het probleem van verkrachting binnen relaties erger kan maken.

Rechten van ouderen

Tot slot wijst Amnesty op de rechten van ouderen: "De berichten die ons bereiken uit de woonzorgcentra zijn zeer zorgwekkend," zegt Wies De Graeve. "Getuigenissen over onvoldoende personeel, te weinig beschermend materiaal voor bewoners en personeel, zuurstof en testen, en andere schrijnende toestanden waren de afgelopen weken talrijk en duiden mogelijk op onvoldoende aandacht voor de rechten van ouderen vanuit de overheid. De eerste focus ligt nu op noodmaatregelen om de scheefgeraakte situatie recht te trekken, maar van zodra mogelijk moet grondig geëvalueerd en in kaart gebracht worden wat nodig is om de rechten van ouderen in alle woonzorgcentra wel te respecteren en te garanderen – ook tijdens crisissituaties." Amnesty merkt ook op dat de stem van ouderen zelf van cruciaal belang is en niet voldoende aan bod lijkt te komen in de debatten en de beslissingen.

Maatregelen die de bewegingsvrijheid inperken en hun handhaving

Amnesty International kijkt ook toe op de vrijheidsbeperkingen die van kracht zijn en waarschuwt vooral voor overijverige of discriminatoire handhaving. In de strijd tegen Corona heeft de overheid de bewegingsvrijheid van burgers verregaand ingeperkt.

Daaruit volgt een grote impact op een hele reeks rechten. Scholen zijn dicht (recht op onderwijs), winkels en restaurants zijn dicht (arbeid & werken, eigendom), heel wat mensen kunnen niet gaan werken (arbeid), grenzen zijn dicht (vrijheid, vrij verkeer), samenscholingsverbod (recht op vereniging), enzovoorts. De maatregelen en de mensenrechtenimpact ervan worden verantwoord doordat ze nodig geacht worden om het recht op gezondheid te garanderen.

Het mensenrechtenkader voorziet expliciet in de mogelijkheid om rechten in te perken wanneer dat noodzakelijk is voor de openbare veiligheid of gezondheid, of om de rechten van anderen of bepaalde andere doelstellingen of belangen veilig te stellen. De overheid moet aantonen dat zo'n inperkingen nodig, proportioneel en wettelijk zijn en niet langer zullen duren dan nodig.

De beslissing van de Belgische regeringen en van de Veiligheidsraad om zich zeer zichtbaar te laten leiden door de inbreng van wetenschappelijk advies en communicatie door experten zijn 'good practices'. Amnesty International vindt de inspanningen van de experten om de noodzakelijkheid en de proportionaliteit van die inperkingen te duiden lovenswaardig. De organisatie onderstreept dat mensenrechtenverplichtingen uiteraard de verantwoordelijkheid zijn en blijven van de regeringen en de overheden.

Maar de handhaving zorgt volgens Amnesty voor meer problemen: "De afgelopen weken zagen we lokale besturen opvangcentra voor asielzoekers in 'lockdown' zetten zonder wettelijke basis, besturen die het niet nodig vonden te wachten op een wettelijke basis om GAS-boetes uit te schrijven, of creatieve opsporingen met drones en warmtecamera's om tweedeverblijvers op te sporen. Dan gaan er uiteraard allerhande alarmbellen af bij mensenrechtenexperten."

Ook legitieme, proportionele en noodzakelijke inperkingen op mensenrechten moeten eng worden geïnterpreteerd – er is met andere woorden geen plaats voor stringentere lokale inperkingen of ruime interpretaties door politie of burgemeesters. Uitwassen moeten snel en streng worden stopgezet en waar nodig moet in herstel worden voorzien. De organisatie roept op om de handhaving van dichtbij op te volgen, en grondig te evalueren na afloop om lering te trekken uit goede en minder goede voorbeelden uit de praktijk.

Berichten die suggereren dat de politie de maatregelen kordater handhaaft in buurten waar veel mensen uit etnische minderheidsgroepen leven, doen Amnesty vrezen voor een opflakkering van etnisch profileren. Amnesty International heeft onderzoek verricht naar etnisch profileren door de politie en vastgesteld dat het probleem reëel is en ook binnen de politie onderkend wordt. Tijdens deze bijzondere periode moet er in het bijzonder op worden toegezien dat zowel bij de handhaving van individuele agenten als bij de uitstippeling van het federale en lokale politiebeleid rond deze maatregelen etnisch profileren wordt vermeden. Waar er tekenen van racisme of discriminatie in het korps voorkomen, moet de korpsleiding uiterst kordaat optreden.

Amnesty International uit zijn medeleven aan de familie van de vorige vrijdag in Anderlecht overleden jongeman Adil. De getuigenissen van kennissen en straathoekwerkers over de rol die de moeilijke relatie tussen de lokale jongeren en de politie mogelijk heeft gespeeld, waaronder ook aantijgingen van etnisch profileren, moeten ernstig worden genomen door de politie en het bestuur. Amnesty hoopt dat de aangestelde onderzoeksrechter in alle onafhankelijkheid en onpartijdigheid zal kunnen blootleggen wat er precies gebeurde.

Internationale solidariteit

Er moet ook worden nagedacht over een meer internationale aanpak en de rol van Belgische solidariteit daarin, vindt Amnesty International. De aanpak van de Coronacrisis zal samenwerking, hulp en uitwisseling van expertise vereisen.

In eerste instantie roept Amnesty op om bijvoorbeeld dringend hulp te bieden om de onmenselijke en gevaarlijke situatie in de vluchtelingenkampen op de Griekse eilanden aan te pakken. Ook België moet solidair zijn en kwetsbare personen opvangen uit die kampen.

Amnesty International leverde daarover eerder deze week een petitie af. Meer dan 20.000 Belgen riepen de federale regering daarin op om samen te werken met Griekenland om de duizenden vrouwen, mannen en kinderen die vastzitten in overbevolkte vluchtelingenkampen op de Griekse eilanden te helpen beschermen tegen COVID-19. Deze mensen moeten overgebracht worden naar gepaste accommodatie op het vasteland. Kwetsbare mensen moeten opgevangen worden door andere EU-landen, ook door België. Door, naar het voorbeeld van onder meer Duitsland en Luxemburg, ook een aantal niet-begeleide minderjarige asielzoekers op te vangen zou België alvast een goede eerste stap zetten.

Mensenrechten centraal

Deze week werden de lockdownmaatregelen verlengd tot minstens 3 mei. In tussentijd wordt nagedacht over een exitstrategie. Ook daarbij zullen de mensenrechten centraal moeten staan.

“Het intrekken van de maatregelen zal bijzonder zorgvuldig moeten gebeuren. De overheid zal zeer alert moeten zijn dat dit niet tot ongeoorloofde discriminaties leidt of tot disproportionele risico’s of impact op bepaalde groepen, sectoren en personen. Ook hier zullen de kwetsbare groepen extra aandacht vragen.” Tezelfdertijd moet voortdurend de legaliteit, noodzakelijkheid

en proportionaliteit van inperkingen op onder meer de bewegingsvrijheid aangetoond kunnen worden.

Amnesty waarschuwt ook voor de langere termijngevolgen van technologische middelen om sneller terug te kunnen keren naar de normaliteit: “Technologie kan in deze crisistijd een zegen zijn om onze gezondheid te beschermen, om nodige maatregelen mee af te dwingen of efficiënt te communiceren. Maar laat deze crisis geen voorwendsel zijn om ons recht op privacy te ondergraven. Inperkingen van onze privacy door meer surveillance moeten tijdelijk zijn en kunnen enkel als het transparant, minimaal en met een duidelijke doestelling gebeurt.”

Amnesty International ondersteunt de oproep van de voorzitter van de Liga voor Mensenrechten om mensenrechten een prominente plek te geven bij discussies over de exitstrategie.

België heeft – in tegenstelling tot de meeste van de buurlanden – geen operationeel nationaal mensenrechteninstituut met een breed genoeg mandaat om de overheden voldoende te begeleiden en te bekritiseren waar nodig. Het vorig jaar bij wet opgerichte federale instituut staat nog in de startblokken.

Dat is een reden te meer om nu de aandacht voor mensenrechten in de aanpak van de Coronacrisis zichtbaar en expliciet te maken. Dat kan door een mensenrechtenexpert bij de expertengroep GEES toe te voegen, zoals aanbevolen door de Liga voor Mensenrechten, of door andere maatregelen zoals de oprichting van een ad-hoc adviescomité om de overheden te begeleiden.

“We zullen uit deze crisis snel en grondig lessen moeten trekken zodat bij een volgend crisismoment, de fouten niet herhaald worden. Niemand heeft alle antwoorden, maar de mensenrechten zijn een onmisbaar kompas om hier door te geraken en er als samenleving sterker uit te komen,” besluit De Graeve.

Amnesty International zal de situatie van nabij blijven monitoren en meer concrete bevindingen en bezorgdheden publiceren wanneer dat relevant is.

EINDE BERICHT